

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ՈՐԱԿԱՎՈՐՄԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ**

ԾՐԱԳԻՐ

**“Կերպարվեստ, դեկորատիվ և կիրառական արվեստ, դիզայն” (ԺԷ.00.03)
մասնագիտության որակավորման քննության**

**ներկայացրել է
ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտը**

ԲԱԺԻՆ Ա. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՐՎԵՍՏԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Նախնադարյան արվեստ

Արվեստի ծագումը: Նախնադարյան հասարակության արվեստի սպեցիֆիկան, նրա ճանաչողական, մոգական դերը, պատմական պարբերացում: Քարանձավային ժայռապատկերներ (Եվրոպա, Ասիա): Նախնադարյան քանդակի հուշարձանները և նրանց տարբերակիչ հատկանիշները:

Հին Արևելքի արվեստ

Եգիպտոս: Վաղ և հին թագավորությունների արվեստը (մաստաբաներ, բուրգեր, սֆինքսներ): Միջին թագավորության արվեստը և հիքսոսների ներխուժումը: Նոր թագավորության տաճարների կառուցումը (Հատշեպտուտի տաճար, Կառնակ, Լուքսոր): Ամառնայի արվեստը (Էխնաթոն, Նեֆերտիտի): Որմնանկարչությունը, տեխնիկան, թեմաները և նկարելակերպը: Ֆայումյան դիմանկարներ:

Շումերներ: Ճարտարապետությունը և արվեստը: Խեթեր և խուռոմիներ: Թիլ հիլանեներ, ժայռաքանդակներ, օրթոստատներ: Ասորեստանի տաճարներն ու պալատները Նինվեում և Խորսաբադում: Իշտարի տաճարը Բաբելոնում: Իրան: Պերսեպոլիս:

Անտիկ աշխարհի արվեստը (Հին Հունաստան և Հին Հռոմ)

Էգեյան աշխարհի արվեստը: Կրետեի և Միկենեի համակառույցները, քանդակներն ու որմնանկարները: Արխաիկ արվեստ: Կորաներ և կուրոսներ: Հին հունական ճարտարապետական օրդերները: Ակրոպոլիսը և տարբեր օրդերների օգտագործումը: Վաղ և բարձր կլասիկայի հունական քանդակը (5–րդ դ. մ.թ.ա. Միրոն, Պոլիկլետ, Ֆիդիաս): Պոլիսային մշակույթի ճգնաժամը և մարդու ֆիգուրի նոր մեկնաբանումներ (Սկոպաս, Պրակսիտել, Լիսիպոս): Հունական վազանկարչությունը և նկարչությունը ըստ գրական աղբյուրների: Հելլենիստական արվեստ և նրա աշխարհագրական ընդգրկումը:

Էտրուսկյան արվեստ: Հին Հռոմի գլխավոր ճարտարապետական հուշարձանները: Հռոմեական դիմաքանդակը: Պոմպեյի, Հերկուլանումի և Հռոմի որմնանկարչությունը: Ուշ հռոմեական կայսրության գեղարվեստական մշակույթը և վաղ քրիստոնեական արվեստի ակունքները:

Միջնադարյան արվեստ

Միջնադարյան քրիստոնեական արվեստի ակունքները, աշխարհայացքային հիմքերը և էսթետիկան:

5–15–րդ դդ. բյուզանդական արվեստը

Բյուզանդական արվեստի պարբերացումը: Պրովինցիաների և կենտրոնի արվեստի հարաբերակցությունը (սիրիական, կապադովկիական, դպտիական արվեստ և Կ.Պոլսի, Հռոմի ու Ռավեննայի արվեստը): Խճանկարչությունը, որմնանկարչությունը, գրքարվեստը և քրիստոնեական պատկերազրույթի կազմավորումը: Սրբապատկերներ և իկոնոստաս:

Արևմտյան Եվրոպայի արվեստը միջնադարում

Արևմտյան Եվրոպայի միջնադարյան արվեստի ակունքները: Կարոլինգյան արվեստ: Ռոմանական արվեստը (11–12–րդ դդ): Վանքային համալիրներ: Քանդակը և որմնանկարչությունը: Գոթիկան՝ միջնադարյան եվրոպական արվեստի զարգացման բարձրակետ (13–15–րդ դդ): Գոթական քանդակը և վիտրաժը, դրանց նշանակությունը տաճարների ձևավորման մեջ:

Վերածննդի արվեստն Իտալիայում

Վերածննդի արվեստում անտիկ և գոթական ժառանգությունը: Իտալական և Հյուսիսային Վերածննդի պարբերացումը: Նախավերածնունդ (Պրոտոռենեսանս): Ջոտտոն Վերածննդի արվեստի ռահվիրա: 14–րդ դ. Սիենայի դպրոցի ներդրումը (Միմոնե Մարտինի, Լորենցետտի եղբայրներ): Լեոն Բատիստա Ալբերտին որպես ճարտարապետ և արվեստի տեսաբան: Դոնատելլոն, Գիբերտին, Վերոքիոն որպես վաղ Վերածննդի մեծ քանդակագործներ: Ֆլորենցիայի գեղանկարչական դպրոցը. Մազաչչո, Պաոլո Ուչելլո, Անդրեա դել Կաստանիո, Դոմինիկո Վենեցիանո: 15–րդ դ. միջին և հյուսիսային Իտալիայի արվեստը, Պիեռո դելլա Ֆրանչեսկան և մոնումենտալ գեղանկարչությունը, Վենետիկի դպրոցը՝ Անտոնելլո դա Մեսսինա, Բելլինիներ: Մանդրո Բոտիչելլի: Բարձր Վերածնունդը: Միքելանջելո և Լեոնարդո դա Վինչի: Մարդու ներաշխարհի և գեղարվեստական նոր իդեալի մեկնաբանում: Հանձարի բազմակողմանիությունը: Ռաֆայել: Վենետիկյան 16–րդ դ. գեղանկարչությունը. Ջորջոնե, Տիցիան, Վերոնեզե և Տինտորետտո:

Վերածննդի արվեստը Իտալիայից դուրս

Հյուսիսային Վերածննդի արվեստը 15–16–րդ դդ.: Հաստոցային գեղանկարչության գերակայությունը Նիդեռլանդներում: Գեղարվեստական կենտրոնները: Յան վան Էյկը և նոր տեսողությունը Նիդեռլանդներում: Ռոգիր վան դեր Վեյդենի, Մեմլինգի, Հիերոնիմոս Բոսխի և Պիտեր Բրեյգելի արվեստը: Դիմանկարը:

Պառակտոված Գերմանիայի արվեստը 15–16–րդ դդ.: Հումանիզմը և Ռեֆորմացիան, գոթական և դասական իդեալների փոխհարաբերությունը: Ալբրեխտ Դյուրերի բազմակողմանի գործունեությունը: Գրյունեվալդ: Գոթական ավանդները 16–րդ դարի արվեստում. Լուկաս Կրանախ, Հանս Հոլբայն Կրտսեր:

17–րդ դ. Արևմտյան Եվրոպայի արվեստը

Արևմտյան Եվրոպայի 17–րդ դ. արվեստի բնորոշումը: Ռեալիզմի և սուբյեկտիվիզմի յուրահատկությունը այս արվեստում, բարոկկոյի և կլասիցիզմի դրսևորումները: Բեռնինին և նրա նորարարական որոնումները: Կարավաջոյի և կարավաջիզմի դերը 17–րդ դ. արևմտաեվրոպական արվեստում: Պիտեր Պաուլ Ռուբենսը և բարոկկոյի խնդիրը ֆլամանդական արվեստում: Էլ Գրեկոն և հումանիզմի ճգնաժամը Վերածննդի արվեստում: Հոգեբանական դիմանկարը (Սուրբարան, Ռիբերա, Վելասքեզ): Անհատական, բնութագրական և սոցիալական դիմանկարը: Ռեմբրանդտ, Ֆրանց Հալս: Փոքր հոլանդացիները և ժանրային արվեստը: Յան Վերմերը Դելֆտից և գեղանկարչական նվաճումները Հոլանդիայում: Բնանկարը (Յակոբ վան Ռեյսդալ, Մեյնդերտ Հոբբեմա, Ռեմբրանդտ): Ռեմբրանդտի հումանիզմը և մարդկային անհատի նրա կոնցեպցիան: Օֆորտները: Քաղաքացիական պայծուրը 17–րդ դ. ֆրանսիական արվեստում: Կլասիցիզմը

(Պուսսեն, Լորեն): Ժողովրդական և թատերական տարերքի ընկալում (Լուի Լընեն, Ժակ Կալլո): Քանդակագործությունը Ֆրանսիայում:

Արևմտյան Եվրոպայի 18-րդ դարի արվեստը

Լուսավորության և բուրժուական հեղափոխությունների հասունացման շրջանի արվեստը: Բնության և զգացմունքի շեշտումը 18-րդ դ. արվեստում: Դիդրոյի և Ռուսսոյի էսթետիկան: Անտուան Վատտոյի և գալանտ ոճի արվեստը: Ռեալիզմը և ռացիոնալիզմը Շարդենի արվեստում: Սենտիմենտալիզմը Ֆրանսիայում և Անգլիայում: Ջովաննի Բատիստա Տիեպոլոյի արվեստը: Քաղաքային բնանկարն Իտալիայում (Կանալետտո, Գվարդի):

18-րդ դարավերջի և 19-րդ դարասկզբի արվեստն Արևմտյան Եվրոպայում

1789–94թթ. ֆրանսիական հեղափոխությունը: Ֆրանսիական կլասիցիզմի առանձնահատկությունները (Ժակ Լուի Դավիդ, Դոմինիկ Էնգր): Գոյայի սթափ ռոմանտիզմը: Ապահերոսականացումը Գոյայի գործերում՝ գեղանկարչության մեջ և գրաֆիկայում: Բնանկարը Անգլիայում (Ջ.Կոնսթեբլ, Ու.Թերներ): Ռոմանտիզմի էսթետիկան Ֆրանսիայում (Ժերիկո, Դելակրուա): Ռեալիզմը Ֆրանսիայում 19-րդ դ. կեսերին և նրա տարբեր արտահայտությունները Կուրբեի, Դոմիեի, Միլլեի գեղանկարչության մեջ և գրաֆիկայում, բարբիզոնյան դպրոցի բնանկարներում:

19-րդ դ. երկրորդ կեսի արվեստը Արևմտյան Եվրոպայում

Փարիզի կոմունան: Դեկադենտական ուղղությունների առաջացումը: Իմպրեսիոնիզմ: Նոր տեսողության հաստատումը արվեստում (Մանե, Մոնե, Պիսսարո, Ռենուար, Դեգա): Իմպրեսիոնիզմի աշխարհայացքը և գեղարվեստական մեթոդը: Պոստիմպրեսիոնիզմ: Արվեստի զարգացման նոր ուղիների որոնում: Սեզան, Գոգեն, Վան Գոգ: “Մոդեռն” ոճը և սիմվոլիզմը: Ֆրանսիական քանդակագործության զարգացումը: Ռոդենի արվեստը:

20-րդ դ. Արևմտյան Եվրոպայի և Ամերիկայի արվեստը

Դարասկզբի ֆրանսիական արվեստը: Ռոդենի ավանդները քանդակագործության մեջ. Մայոլ, Բուրդել, Դեսպլո: “Ֆովիստների” խումբը: Ա.Մատիսը և նրա արվեստի դեկորատիվությունը: Ձևի և գույնի պարզությունը (Դյուֆի, Վլամինկ, Դերեն): Ա.Ռուսսոյի արվեստի միստիկական և ռեալիստական բնույթը, կապը էքսպրեսիոնիզմի հետ:

Կուրիզմը, նրա ծագումը, գեղագիտական սկզբունքները: Պիկասսո, Բրաք, Գրի, Մեոնգենժե, Լեժե: Ռ.Դելոնեի “օրֆիզմը”:

Պիկասսոյի որոնումները և ներդրումը 20-րդ դ. տարբեր ուղղություններում:

Սյուրռեալիզմի մանիֆեստը և գլխավոր ներկայացուցիչները:

Էքսպրեսիոնիզմը Գերմանիայում: Դրեզդենի “Կամուրջ” և Սյունիսենի “Կապույտ հեծյալ” խմբերը: Դրեզդենի խմբի հետաքրքրությունը միստիկայով, միջնադարով, սոցիալական կյանքի բարոյագայական լարվածությամբ: Սյունիսենի խմբի գլխավոր ներկայացուցիչները՝ Կանդինսկի, Զլեե, Մարկ և այլք, նրանց վրա ֆրանսիական արվեստի ազդեցությունը:

Աբստրակտ արվեստը և նրա տիպերը:

Տոտորիզմն Իտալիայում. Մարինետտիի մանիֆեստը, Բոչչիոնի, Կարրա: Ջորջո դե Կիրիկոյի “մետաֆիզիկական” նկարչությունը:

Հեղափոխական արվեստը Մեքսիկայում:

Աբստրակտ էքսպրեսիոնիզմն ԱՄՆ-ում և Արշիլ Գորկին՝ որպես նրա ռահվիրա:

Ռուսական արվեստ

Հին Ռուսիայի արվեստը և նրա ակունքները (Բյուզանդիա, արևմտյան սլավոններ և այլն): Հիմնական գեղարվեստական դպրոցները և նրանց առանձնահատկությունները:

Կիևի Սբ.Սոֆիայի տաճարը և նրա խճանկարները: Որմանակարչություն: Սրբապատկերներ: Ֆեոֆան Գրեկը և ռուս վարպետների համագործակցությունը: Նովգորոդի և Մոսկվայի որմանակարչությունը: Ա.Ռուբլյով, Դիոնիսի:

18-րդ դ. ռուսական արվեստը: Դիմանկարի ժանրը (Ֆ.Ռոկոտով, Դ.Լևիցկի, Վ.Բորովիկովսկի): Կլասիցիզմը ռուսական քանդակում (Է.Ֆակոնե, Մ.Կոզլովսկի, Ս.Մարտոս):

Ռուսական արվեստը 19-րդ դ. առաջին կեսում: Ռոմանտիկ դիմանկարի ժանրը (Կիպրենսկի, Տրոպինին, Բրյուլլով): Կենցաղային ժանրի կազմավորումը (Պ.Ֆեդոտով):

Կլասիցիզմի ու ռոմանտիզմի փոխազդեցությունը Կ.Բրյուլլովի և Ա.Իվանովի գործերում: Ա.Իվանովը որպես ռուս արվեստի ինքնության ռահվիրա: Հ.Այվազովսկու ծովանկարները:

Ռուսական արվեստը 19-րդ դ. երկրորդ կեսում: Չերնիշևսկու և Դոբրոյուբովի գեղագիտությունը: Պ.Չիստյակովը և նրա մանկավարժական մեթոդը: Տրետյակովյան պատկերասրահը: Դեմոկրատական արվեստի ծաղկումը 1870-90-ական թթ.: Շրջիկ գեղարվեստական ցուցահանդեսների ընկերության գործունեությունը: Կրամսկոյը և Ստասովը որպես պերեդվիժնիկության գաղափարախոսներ: Ի.Ռեպինը և ռուսական ռեալիզմը: Վ.Սուրիկովը՝ մեծագույն պատմական գեղանկարիչ: Վ.Պոլենովի, Ա.Սավրասովի, Ի.Շիշկինի դերը ռեալիստական բնանկարի զարգացման գործում: Ի.Լևիտանը և նրա նշանակությունը ռուսական քնարական բնանկարում:

19-րդ դ. վերջի և 20-րդ դ. սկզբի ռուսական արվեստը: Գեղարվեստական խմբավորումների գործունեությունը. “Միր իսկուստվա”, Գոլուբայա ռոզա”, “Բուբնովի վալետ” և այլն: Վ.Սերովը որպես մեծ դիմանկարիչ և մանկավարժ: Ռուսական սիմվոլիզմը: Մ.Վրուբելի, Վ.Բորիսով-Մուսատովի և Պ.Կուզնեցովի ստեղծագործությունը:

Ռուսական ավանգարդը և նրա նշանակությունը համաշխարհային արվեստում: Մ.Շագալ, Ն.Գոնչարովա, Մ.Լարիոնով, Ա.Լենտուլով, Պ.Ֆիլոնով և այլոք: Աբստրակտ արվեստ. Վ.Կանդինսկի, Կ.Մալևիչ:

Սովետական կերպարվեստի պարբերացումը: Մարքսիզմի դասականների երկերի նշանակությունը սոցիալիստական ռեալիզմի մեթոդի ձևավորման համար: Արվեստը որպես հասարակական գիտակցություն և ռեալ իրականության արտացոլում: Լենինյան պրոպագանդան և ազիտացիոն-մասսայական արվեստը: 1920-ական թթ. գեղանկարչությունը և քանդակը: 1930-50-ական թվականների խորհրդային կերպարվեստը: Ազատական միտումները 1960-80-ական թվականների սովետական կերպարվեստում:

Ռուսական կերպարվեստը հետխորհրդային շրջանում:

ԲԱԺԻՆ Բ. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՐՎԵՍՏ

Կերպարվեստի սկզբնավորումը Հայկական լեռնաշխարհում: Նոր քարե դարի ժայռապատկերները և նրանց բովանդակած կենդանական, ծիսական, աշխատանքային մոտիվները (մ.թ.ա. 3-րդ – 2-րդ հազարամյակ): Բրոնզեդարյա խեցեղենը, անոթների ձևերը և պատկերված մոտիվները: Բրոնզեդարյա քանդակագործությունը՝ նյութերը և մոտիվները: Վիշապներ, քարե կուռքեր: Ուրարտական շրջանի արվեստը: Գլխավոր հուշարձանները: Մոնումենտալ նկարչությունը: Քանդակագործությունը և դրվագման արվեստը: Մանր պլաստիկան և կիրառական արվեստը:

Աքեմենյան և հելլենիստական շրջանների գեղարվեստական նմուշները: Կենդանի ոճը նորագյուտ պոսյակներում (ռիտոններում) և կիրառական արվեստի այլ նմուշներում: Գառնիի տաճարը և նրա գեղարվեստական հարդարանքը: Քանդակագործությունը և կիրառական արվեստը: Գառնիի բաղնիքի խճանկարը:

Միջնադարյան կերպարվեստ: Վրթանես Քերթոզի “Յաղագս պատկերամարտից” գրվածքը: 7-րդ դ. եկեղեցական որմնանկարչությունը և հիմնական թեմաները: Որմնանկարչությունը 10-13-րդ դդ.: Տաթև, Աղթամար, Անի, Քոբայր, Ախթալա, Հաղպատ: Թեմատիկ և ոճական յուրահատկությունները:

Գրքարվեստ և մանրանկարչություն: 7-10-րդ դդ. մանրանկարչությունը: Գլխավոր հուշարձանները և պատկերաշարքերը: “Խորանների մեկնությունները” և բուսական, կենդանական, ճարտարապետական մոտիվները սիմվոլիկ խորանապատկերներում: 11-րդ դ. մանրանկարչությունը: Գծային ոճ: Մոնումենտալ մանրանկարչություն (Մողնու Ավետարան): Բյուզանդամետ մանրանկարչություն: Անի: Հաղպատի և Թարգմանչաց Ավետարանները: Կիլիկյան մանրանկարչության դպրոցները: Թորոս Ռոսլին: Արքունական դպրոց: Սարգիս Պիծակ: Գլաձորի մանրանկարչական դպրոցը (13-14-րդ դդ.): Վասպուրականի մանրանկարչությունը (14-15-րդ դդ.), Ղրիմի մանրանկարչությունը: Հակոբ Ջուղայեցի:

4-7-րդ դդ. հայկական քանդակը. ստելաներ, կոթողներ: Հիմնական թեմաները: Ճարտարապետական կոթողների քանդակագարդումը: Զվարթնոց: Աղթամար:

Խաչքարերի ֆունկցիոնալ իմաստները, մոտիվները և պատկերագրությունը: Մոմիկը որպես ճարտարապետ, մանրանկարիչ և խաչքարի վարպետ: Կտիտորական քանդակները:

17-18-րդ դդ. հայկական կերպարվեստը: Նոր Ջուղայի հայկական եկեղեցիների որմնանկարները: Հովնաթանյանների գերդաստանը (Նաղաշ, Հակոբ, Հարություն, Հովնաթան):

Հակոբ Հովնաթանյանը և պայմանական-ռեալիստական դիմանկարի ծաղկումը: Ստեփանոս Ներսիսյանի դիմանկարները և ժանրային առաջին նկարը: Հովհաննես Այվազովսկի. հայկական և բիբլիական թեմաները նրա ստեղծագործության մեջ: Այվազովսկու ազդեցությունը հայ ծովանկարիչների վրա (Կարապետ Ադամյան, Վարդան Մախոխյան, Էմմանվել Մահտեսյան, Արսեն Շարանյան):

Գևորգ Բաշինջաղյանը հայկական բնանկարի-լանդշաֆտի հիմնադիր: Վարդգես Սուրենյանցի ստեղծագործությունները: Պատմական ժանրի ձևավորումը հայ կերպարվեստում: Իմպրեսիոնիզմը և սիմվոլիզմը Եղիշե Թադևոսյանի գործերում: Ռեալիզմը հայ դիմանկարի և բնանկարի ժանրերում. Ստեփան Աղաջանյան, Փանոս Թերլեմեզյան: Մարտիրոս Սարյանի վաղ, սիմվոլիստական

շրջանի ստեղծագործությունը: Նրա արևելյան նկարաշարքը: Մեղրակ Առաքելյանի նկարչությունը: Գեորգի Յակուլովը որպես բեմանկարչության բարենորոգիչ:

Հայաստանի Առաջին Հանրապետության գեղարվեստական կյանքը: Հակոբ Կոջոյանի արվեստը:

Երվանդ Քոչարի տարածական նկարչությունը: Քոչարը որպես քանդակագործ: Հայկական սովետական գեղանկարչության և քանդակի զարգացման հիմնական փուլերն ու ներկայացուցիչները: Սոցոեալիզմը և դրա հաղթահարումը 1960–80–ական թթ. հայ կերպարվեստում: Մինաս Ավետիսյանի ներդրումը հաստոցային և մոնումենտալ նկարչության մեջ: Նրա բեմանկարչական աշխատանքները: Սերգեյ Փարաջանովի կոլաժները, խճանկարներն ու փակցանկարները, տարածական-եռաչափ պատկերները և “փափուկ քանդակները”:

Կերպարվեստը Հայաստանի Երրորդ Հանրապետությունում: Նորարար փորձառական արվեստի կենտրոնի (ՆՓԱԿ) գեղարվեստական քաղաքականությունը: Հայաստանի մասնակցությունը Վենետիկյան ցուցահանդեսներին: Մասնավոր պատկերասրահների գործունեությունը: Հուշարձանները հետխորհրդային շրջանի քաղաքային միջավայրում՝ Երևանի օրինակով:

Սփյուռքահայ կերպարվեստի առանձնահատկությունները: Էդգար Շահին, Գրիգոր Շիլդյան, Արշիլ Գորկի, Լևոն Թուրունջյան, Գառգու, Ժանսեմ և այլք:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ընդհանուր արվեստի պատմություն

1. **Алпатов М.В.** Всеобщая история искусств. Т. I–3, М., 1948–1955
2. **Алпатов М.В.** Художественные проблемы итальянского Возрождения. М., 1976
3. **Алпатов М.В.** Этюды по истории западноевропейского искусства. М., 1963
4. **Банк А.В.** Византийское искусство в собраниях Советского Союза. Л.–М., 1966
5. **Бенеш О.** Искусство Северного Возрождения. М., 1976
6. **Вентури Л.** Художники нового времени. От Давида до Курбе. М., 1956
7. **Вентури Л.** От Мане до Лотрека. М., 1958
8. **Вишпер Б.Р.** Искусство Древней Греции. М., 1972
9. **Вишпер Б.Р.** Очерки голландской живописи эпохи расцвета (1640– 1670). М., 1962
10. Всеобщая история искусств. Т. I–6, М., 1956– 1966
11. **Гращенко В.И.** Рисунок итальянского Возрождения. М., 1963
12. **Дворжак М.** Очерки по искусству средневековья. М., 1984
13. Импрессионисты, их современники и соратники. М., 1976
14. История искусства зарубежных стран. Т. I–2, М., 1980–1982
15. **Кантор А.М.** Изобразительное искусство XX века. М., 1978
16. **Колпинский Ю.Д., Бритова Н.И.** Искусство этрусков и Древнего Рима (“Памятники мирового искусства”). М., 1982
17. **Кантор А.М., Кожина Е.Д.** Искусство 18-го века (“Малая история искусств”). М., 1977
18. **Лазарев В.Н.** История византийской живописи. Т. I–2. М., 1986

19. **Лазарев В.Н.** Происхождение итальянского Возрождения. Т. I–2., М., 1956–1959
20. **Лазарев В.Н.** Старые европейские мастера. М., 1974
21. **Лазарев В.Н.** Старые итальянские мастера. М., 1972
22. **Либман М.Я.** Дюрер и его эпоха. М., 1966
23. Мастера искусства об искусстве. Т. I–7, М.–Л., 1965–1970
24. **Матье М.Э., Афанасьева В.К.** Искусство Древнего Востока (“Памятники мирового искусства”). М., 1968
25. **Матье М.Э.** Искусство Древнего Египта. Л.–М., 1961
26. **Мириманов В. Б.** Первобытное и традиционное искусство (“Малая история искусств”). М., 1973
27. **Нессельштраус Н.Г.** Искусство Западной Европы в средние века. Л.–М., 1964
28. **Окладников А.П.** Утро искусства. Л., 1967
29. **Полевой В.М.** Двадцатый век. Изобразительное искусство и архитектура стран и народов мира. М., 1989
30. Проблемы искусства Франции. XX век. Сб. статей. М., 1990
31. **Прусс И.Е.** Западноевропейское искусство 17-го века (“Малая история искусств”). М., 1974
32. **Ревалд Д.** История импрессионизма. Л.–М., 1959
33. **Ревалд Д.** Постимпрессионизм. Л.–М., 1962
34. **Ротенберг В.Н.** Западноевропейское искусство 17-го века (“Памятники мирового искусства”). М., 1971
35. **Столяр А.Д.** Происхождение изобразительного искусства. М., 1985
36. **Турчин В.С.** По лабиринтам авангарда. М., 1993
37. **Фромантен Э.** Старые мастера. М., 1966
38. **Чубова А.П., Иванова А.П.** Античная живопись. М., 1966
39. **Яворская Н.В.** Современная французская живопись. М., 1977
40. **Arnason H.** History of Modern Art. New York, 1977
41. **Bessey M.** Art of the Twentieth Century. New York, 1976
42. **Chipp H.** Theories of Modern Art. Berkeley-London, 1968
43. Concepts of Modern Art. New York, 1974
44. **Haftmann W.** Painting in the Twentieth Century. V. I—II. London, 1980
45. **Kraus R.** The Originality of the Avant-garde. London, 1985
46. Major European Art Movements. 1860—1945. New York, 1977
47. **Meyer N.** Conceptual art. New York, 1973
48. **Read H.** A Concise History of Modern Art. London, 1974

Առասպախն արվեստ

49. **Алпатов М.В.** Древнерусская живопись. М., 1984
50. **Алпатов М.В.** Древнерусская иконопись. М., 1974
51. **Голомшток И.** Тоталитарное искусство. М., 1994
52. Искусство народов СССР. 1917–1970-е годы. Л., 1977
53. История искусства народов СССР. Т. I–9, М., 1971–1984
54. История русского искусства. Т. I–13, М., 1953–1969
55. **Лазарева В. Н.** Андрей Рублев и его школа. М., 1966
56. **Лазарева В. Н.** Русская иконопись от истоков до начала 18-го века. М., 1983
57. **Паперный З.** Культура Два. М., 1996
58. Пути развития русского искусства конца 19–начала 20-го века. М., 1972
59. Русская художественная культура конца 19–начала 20-го века. Т. I–2, М., 1968–

1969

60. **Сарабянов Д.В.** Русская живопись 19-го века среди европейских школ. М., 1980
61. **Степанян Н.С.** Искусство России XX века. М., 1999
62. **Федоров–Давыдов А.А.** Русское и советское искусство. Статьи и очерки. М., 1975

Հայկական արվեստ

63. **Ազարյան Լ.**, Կիլիկյան մանրանկարչությունը XII-XIII դդ., Ե., 1964
64. **Ազարյան Լ.**, Վաղ միջնադարյան հայկական քանդակը, Ե., 1975
65. **Աղասյան Ա.**, Հայ կերպարվեստի զարգացման ուղիները XIX-XX դարերում. Ե., 2009
66. **Աղասյան Ա.**, Քաջազի մշտավառ կանթեղը: (Ակնարկներ սփյուռքահայ կերպարվեստի պատմության), Ե., 2009
67. **Աղասյան Ա., Հակոբյան Հ., Հասրաթյան Մ., Ղազարյան Վ.**, Հայ արվեստի պատմություն, Ե., 2009
68. **Այվազյան Ա.**, Նախիջևանի կոթողային հուշարձաններն ու պատկերաքանդակները, Ե., 1987
69. **Առաքելյան Բ.**, Հայկական պատկերաքանդակները IV-VII դդ., Ե., 1949
70. **Առաքելյան Բ.**, Ակնարկներ հին Հայաստանի արվեստի պատմության (մ.թ.ա. I դ. - մ.թ. III դ.), Ե., 1976
71. **Ավետիսյան Ա.**, Հայկական մանրանկարչության Գլաձորի դպրոցը, Ե., 1971
72. **Բարխուդարյան Ս.**, Միջնադարյան հայ ճարտարապետներ և քարգործ վարպետներ, Ե., 1963
73. **Գևորգյան Ա.**, Արհեստներն ու կենցաղը հայկական մանրանկարներում, Եր., 1978
74. **Դավթյան Ս.**, Դրվագներ հայկական միջնադարյան կիրառական արվեստի պատմության, Ե., 1981
75. Էջմիածնի գանձերը (ալբոմ, հեղինակ-կազմող՝ Մ.Ղազարյան), Էջմիածին, 1985
76. **Թաթևիկյան Վ.**, Արցախի տոհմագորգերը, Ե., 2004
77. **Իգիթյան Հ.**, Հովնաթանյանից մինչև Մինաս, Ե., 2001
78. **Խալաթյան Լ.**, Բեմանկարչություն: - Հայ սովետական թատրոնի պատմություն, Ե., 1967
79. **Խանջյան Ա.**, Երևանի արձանները, Ե., 2004
80. **Խաչատրյան Շ.**, Ֆրանսահայ կերպարվեստ, Ե., 1991
81. **Հակոբյան Հ.**, Վասպուրականի մանրանկարչությունը, Գիրք 1-2, Ե., 1976-1982
82. **Հակոբյան Հ.**, Արցախ-Ուտիքի մանրանկարչությունը XIII-XIV դդ., Ե., 1989
83. **Հակոբյան Հ.**, Արցախի միջնադարյան արվեստը, Ե., 1991
84. **Հակոբյան Հ.**, Հայոց տերունական սրբապատկերները, Ե., 2003
85. **Հակոբյան Հ., Կորխմազյան Է.**, Հայկական մանրանկարչություն, Ե., 1987
86. Հայ արվեստի հարցեր: Գիտական հոդվածների ժողովածու, Գիրք 1, Ե., 2006
87. Հայ արվեստի հարցեր: Գիտական հոդվածների ժողովածու, Գիրք 2, Ե., 2009
88. Հայ արվեստի հարցեր: Գիտական հոդվածների ժողովածու, Գիրք 3, Ե., 2010

89. Հայ ձեռագրերի զարդանկարչություն (ալբոմ, հեղինակ-կազմող՝ Լ.Դուրնովո), Ե., 1978
90. Հայաստանի երիտասարդ նկարիչները (ալբոմ, առաջաբանը՝ Ա.Աղայանի, կազմող՝ Փ.Միրզոյան), Ե., 1987
91. Հայաստանի միջնադարյան կոթողային հուշարձանները. IX-XIII դարերի խաչքարերը (հեղինակ-կազմող՝ Ա.Շահինյան), Ե., 1984
92. Հայկական խաչքարեր (ալբոմ, հեղինակ-կազմող՝ Լ.Ազարյան), Էջմիածին, 1973
93. Հայկական մանրանկարչություն (ալբոմ, առաջաբանը՝ Ս.Տեր-Ներսեսյանի, կազմող՝ Մ.Ճանաշյան), հ. Ա, Վենետիկ, 1966
94. Հայկական մանրանկարչություն (ալբոմ, հեղինակ-կազմողներ՝ Մ.Ճանաշյան, Կ.Մանուկյան, Ն.Տեր-Ներսեսյան, Պ.Անանյան), հ. Բ, Վենետիկ, 2000
95. Հայկական մանրանկարչություն (ալբոմ, հեղինակ-կազմող՝ Լ.Դուրնովո), Ե., 1967
96. Հայկական մանրանկարչություն. դիմանկար (ալբոմ, հեղինակ-կազմող՝ Ա.Գևորգյան), Ե., 1982
97. **Հովհաննիսյան Կ.**, Էրեբունիի որմնանկարները, Ե., 1973
98. **Հովսեփյան Գ.**, Նյութեր և ուսումնասիրություններ հայ արվեստի պատմության, չ. 1-2, Ե., 1983-1987
99. **Ղազարյան Մ.**, Հայ կերպարվեստը XVII-XVIII դարերում. գեղանկարչություն, Ե., 1974
100. **Ղազարյան Մ.**, Փայտի գեղարվեստական փորագրությունը Հայաստանում, Ե., 1990
101. **Ղազարյան Վ.**, Սարգիս Պիծակ, Ե., 1980
102. **Ղազարյան Վ.**, Սյուժետային մանրանկարը Կիլիկիայում (XIIIդ. վերջ - XIVդ. սկիզբ), Ե., 1984
103. **Ղազարյան Վ.**, Մեկնութիւնք խորանաց, Էջմիածին, 2004
104. **Մաթևոսյան Վ.**, Երեք կիսադեմ, Ե., 2002
105. **Մարտիկյան Ե.**, Հայկական կերպարվեստի պատմություն, Գիրք Ա-Դ, Ե., 1971-1987
106. **Մնացականյան Ա.**, Հայկական զարդարվեստ, Ե., 1955
107. **Մնացականյան Ս.**, Հայկական աշխարհիկ պատկերաքանդակը IX-XIVդդ., Ե., 1976
108. **Մնացականյան Ս.**, Վարպետաց վարպետներ. Մանուել, Տրդատ, Մովսիկ, Ե., 1982
109. **Շիշմանյան Ռ.**, Բնանկարն ու հայ նկարիչները, Ե., 1958
110. **Չուգասզյան Լ.**, Գրիգոր Ծաղկող, Ե., 1986
111. **Սարգսյան Մ.**, Սովետական Հայաստանի գրաֆիկան, Ե., 1961
112. **Սարգսյան Մ.**, Պետերբուրգի գեղարվեստի ակադեմիան և հայ նկարիչները, Ե., 1979
113. Սուրբ Հայաստան: Պատմություն և մշակույթ, Աստվածաշնչյան Հայաստանից մինչև XVIII դ. վերջ, Ե., 2007
114. **Վարդանյան Գ.**, Մշակույթը Հայաստանի Առաջին Հանրապետությունում (1918-1920 թթ.), Ե., 2003

115. XIX-XX դարերի հայ նկարիչներ (ալբոմ, հեղինակ-կազմող՝ Շ.Խաչատրյան), Ե., 2001
116. **Տեր-Ներսեսյան Ս.**, Հայ արվեստը միջնադարում, Ե., 1975
117. **Քոթանջյան Ն.**, Էջմիածնի Ավետարանը, Ե., 2003
118. **Քոթանջյան Ն.**, Ծիրուրի Ավետարանը, Ե., 2006
119. **Авакян А.В.** Из истории художественной жизни Армении: 1920-1932. Ер., 2002
120. **Агасян А.В.** Ерванд Кочар. (Отв. ред. Н.С.Степанян). Ер., 1999
121. **Айвазян М.А.** Пейзаж в армянской советской живописи. Ер., 1978
122. **Акопян Г.Г.** Миниатюра Васпуракана. Ер., 1990
123. Армянская живопись нового и новейшего времени. Основные тенденции развития. Очерк-путеводитель (автор-составитель Э.В.Гайфеджян). Ер., 1990
124. Армянские художники об искусстве (составители Я.И.Хачикян и М.М.Казарян). Ер., 2004
125. Второй международный симпозиум по армянскому искусству. Сборник докладов. Т. 1-4, Ер., 1981
126. Декоративное искусство средневековой Армении (альбом, авторы-составители Н.С.Степанян, А.С.Чакмакчян). М.-Л., 1971
127. **Драмбян И.Р.** Акоп Джугаеци. Св.Эчмиадзин, 2009
128. **Драмбян И.Р.** Фрески Кобайра. Ер., 1979
129. **Драмбян И.Р.** Торос Рослин. Ер., 2000
130. **Драмбян И.Р., Корхмазян Э.М.** Художественные сокровища Матенадарана. М., 1976
131. **Драмбян Р.Г.** Государственная картинная галерея Армении. М., 1982
132. **Дурново Л.А.** Краткая история древнеармянской живописи. Ер., 1957
133. **Дурново Л.А.** Орнаменты армянских рукописей. Ер., 1978
134. **Дурново Л.А.** Очерки изобразительного искусства средневековой Армении. М., 1979
135. **Есаян С.А.** Скульптура древней Армении. Ер., 1980
136. **Закарян Л.Д.** Из истории васпураканской миниатюры. Ер., 1980
137. **Игитян Г.С.** Армянская палитра. XX век. Ер., 2004
138. **Игитян Г.С.** Армянская палитра. Новое поколение. Ер., 2005
139. **Измайлова Т.А., Айвазян М.А.** Искусство Армении, М., 1962
140. **Измайлова Т.А.** Армянская миниатюра XI века. М., 1979
141. Изобразительное искусство Армянской ССР (альбом, автор-составитель М.М.Казарян). М., 1978
142. Искусство Советской Армении за 60 лет. Ер., 1980
143. Искусство стран и народов мира. Краткая художественная энциклопедия. Т. 1, М., 1962
144. История искусства народов СССР. Т. 1-9, М., 1971-1984
145. **Казарян М.М.** Армянский ковер. М., 1985
146. **Каменский А.А.** Этюды о художниках Армении. Ер., 1979
147. **Корхмазян Э.М.** Армянская миниатюра Крыма (XIV-XVII вв.). Ер., 1978
148. **Котанджян Н.Г.** Цвет в раннесредневековой армянской живописи. Ер., 1978
149. Матенадаран. Т. I, Армянская рукописная книга VI-XIV вв. (авторы-составители В.О.Казарян, С.С.Манукян). М., 1991
150. **Нерсисян А.Г.** Человек и природа. Армянская живопись второй половины XX века. Ер., 2004
151. Очерки по истории армянского изобразительного искусства. Ер., 1979

152. Очерки по истории искусства Армении. Сборник статей. М.-Л., 1939
153. **Пиотровский Б.Б.** Искусство Урарту VIII-VI вв. до н. э. Л., 1962
154. Популярная художественная энциклопедия. Книга I, М., 1986
155. **Свирин А.Н.** Миниатюра древней Армении. М.-Л., 1939
156. **Степанян Н.С.** Очерк изобразительного искусства Армении. М., 1985
157. **Степанян Н.С.** Искусство Армении. М., 2007
158. **Тараян З.Р.** Набойка в Армении. Ер., 1978
159. **Тирацян Г.А.** Культура Древней Армении VI в. до н.э. – III в. н. э. Ер., 1988
160. **Тревер К.В.** Очерки по истории культуры древней Армении (II в. до н.э. - IV в. н.э.) М.-Л., 1953
161. **Хачатурян К.А.** Театрально-декорационное искусство Советской Армении. М., 1979
162. **Ходжаш С.И., Трухтанова Н.С., Оганесян К.Л.** Эребуни. М., 1979
163. Четвертый международный симпозиум по армянскому искусству. Сборник тезисов докладов. Ер., 1985
164. **Якобсон А.Л.** Армянские хачкары. Ер., 1986
165. Armenia sacra. Mémoire chrétienne des Arméniens (IVe-XVIIIe siècle). Musée du Louvre, 2007
166. Arménie. La magie de l'écrit. Musée de Marseille. 2007
167. Arménie. Trésors de L' Arménie ancienne des origines au IVe siècle. Dobrée, 1996
168. Armenien. Wiederentdeckung einer alten Kulturlandschaft. Museum Bochum, 1995
169. Atti del Primo simposio internazionale di Arte Armena. San Lazzaro - Venezia, 1978
170. Atti del Terzo simposio internazionale di Arte Armena. San Lazzaro - Venezia, 1984
171. Atti del Quinto simposio internazionale di Arte Armena. San Lazzaro - Venezia, 1992
172. Au pied du Mont Ararat. Splendeurs de l' Arménie antique. Musée de L' Arles et de la Provence antique, 2007
173. **Avédissian O.** Peintres et sculpteurs Arméniens. Le Caire, 1959
174. **Brentjes B., Mnazakanjan S., Stepanjan N.,** Kunst des Mittelalters in Armenien. Berlin, 1981
175. **Buschhausen H. und H.** Die illuminierten armenischen Handschriften der Mechitharisten-Congregation in Wien. Wien, 1976
176. **Der Nersessian S.** Études byzantines et arméniennes. Louvain, 1973
177. **Der Nersessian S.** L' Art Arménien. Paris, 1977
178. **Der Nersessian S.** Miniature Painting of Cilicia from the Twelfth to the Fourteenth Century. Washington, 1993
179. **Korkhmazian E., Drampian I., Hakopian Gr.** Armenian Miniatures of the Matenadaran Collection. Leningrad, 1984
180. **Kürkman Garo.** Armenian painters in the Ottoman Empire (1600–1923). In two volumes. Istanbul, 2004
181. **Mathews Th.F. and Sandjian A.K.** Armenian Gospel Iconography. The Tradition of the Glajor Gospel. Washington, 1991
182. **Narkiss B. and Stone M.** Armenian Art Treasures of Jerusalem. Jerusalem, 1979
183. Ors et Trésors d'Arménie. Musée des tissus et des Arts décoratifs de Lyon, 2007
184. Post-Soviet Painting. Yerevan, 1996
185. **Thierry J.-M., Donabédian P.** Les arts Arméniens. Paris, 1987